

Hva kan vi stole på?

Vitenskapelig publisering og kunnskapsutveksling er ryggraden i vår kunnskapsbasis. Det er tradisjonelt bygd på fagfellelvurdering («peer review») som går ut på at andre forskere går kritisk gjennom artikkelutkastet før eventuell publisering. Tidende praktiserer dette for fagartikler.

Verden «der ute» endrer seg. Vitenskapelig publisering er svært inntektstbringende for de store vitenskapelig forlagshusene. Tradisjonelt har disse multinasjonale forlagene basert seg på at leserne abonnerer på tidsskriftene, enten de er elektronisk eller på papir. Nå er det blitt vanlig med fri-tilgangspublisering («open access», OA). Da betaler forfatterne for å få publisert artikkelen, mens det er fri tilgang for leserne. Dette høres umiddelbart rimelig ut, offentlige institusjoner anbefaler «open access»-publisering, og de store forlagene har tilpasset seg.

Men – denne innretningen gir anledning til å etablere sitt eget tidsskrift, invitere til innsending av manuskripter og ta betaling. Fagfellelvurderingen kan være tvilsom, kanskje fraværende. Slike tidsskrifter er røvertidsskrifter («predatory journals»). De kan se ganske så profesjonelle ut, men det er i virkeligheten pengene de er ute etter, slik som Aftenposten viste ved at de fikk publisert oppdiktet svada for kr 8 000 (1).

Som ansatt ved universitetet får jeg kanskje ti invitasjoner til å publisere eller presentere noe, eller være med i en eller annen redaksjonskomité – hver dag! Vi er svake for enkel smiger så henvendelsene åpner gjerne slik: «We have great interest in your excellent research and invite you to submit a research paper...». En av de siste e-postene var fra tidsskriftet «Journal of

Dental Problems and Solutions» (1), der de skriver at de har forsøkt å kontakte meg flere ganger uten å få svar. Jeg husker ikke å ha sett noe derfra tidligere, og eventuelt manglende svar ville ikke vært en glipp fra min side. Ofte har røvertidsskriftene navn som bruker aktuelle honnørord i tiden. For eksempel fikk jeg invitasjon til å sende inn manuskript til «International Journal of Medical Nano Research». Også invitasjon til å delta på kongresser florerer, med samme smigrende ordbruk. Avgiften nevnes ofte godt skjult, hvis i det hele tatt.

Som om dette ikke er nok så er det folk der ute som bløffer til seg publisering i velrennomerte tidsskrifter. Et nylig eksempel er at en person som utga seg for å arbeide på prestisjetunge Karolinska Institutet (KI) i Sverige, og som hadde fått publisert kommentarartikler i velrenommerede tidsskrifter (2). Personen finnes ikke på KI. Alarmklokkene bør ringe når personen opererer med en e-postadresse som ikke hører til institusjonen. Seriose publikasjonskanaler er på vakt overfor mer eller mindre skjult markedsføring («conflict of interest»), mens de useriøse kan være mindre nøye.

Hvordan unngå å bli lurt av falske eller fordreide vitenskapelige nyheter? Litteraturløst, for eksempel PubMed (3) inkluderer tidsskrifter, i hovedsak engelskspråklige, med rimelig seriøsitet. Det går også an å sjekke det norske registeret over vitenskapelige publikasjonskanaler (4). Hvis et tidsskrift er listet der, er det en viss trygghet for at det er seriøst.

I litteraturjungelen kan man finne enkeltartikler som støtter nærmest ethvert synspunkt, også i seriøse tidsskrifter. Oppsummert kunnskap er der-

for svært nyttig. Det er da gjerne snakk om systematiske litteraturoversikter der kriteriene for artikkelutvalget er begrunnet og sporbart. Heller ikke Tidende er immun mot falsk eller vinklet vitenskap, men fagfellelvurderingen gir i hvert fall en viss beskyttelse, og det er oversiktlige forhold.

Det kan sies at mange vitenskapelige publikasjoner har vist seg å ha tatt feil etter at ny kunnskap er kommet. Men da er det ikke snakk om bevisst feilinformasjon eller ledd i å fremme en egen agenda (selv om det finnes også). Vitenskapelig informasjon er ferskvare, og ny informasjon vil utfordre gamle sannheter i stadig raskere tempo, men vi må prøve å ikke bli lurt av bløff forkledd som vitenskap. Det krever en kritisk innstilling og det blir ikke enklere med tiden.

*Nils Roar Gjerdet
Professor, Institutt for klinisk odontologi,
Universitetet i Bergen*

Referanser

1. Aftenposten. <https://www.aftenposten.no/amagasinet/i/jpAgrq/For-8000-kroner-ble-ren-svada-til-vitenskap--og-Aftenpostens-journalister-til-professorer>
2. KI utreder misstänkt falsk forskare: «Extremt allvarligt». Läkartidningen. 2018; 115: E7H3 Läkartidningen.se 2018-05-08. <http://www.lakartidningen.se/Aktuellt/Nyheter/2018/05/KI-utreder-misstankt-falsk-forskare-Extremt-allvarligt/> (lest 18. mai 2018)
3. US National Library of Medicine. National Institutes of Health. Pubmed. pubmed.gov
4. NSD. Register over vitenskapelige publikasjonskanaler. <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler>